

ученых и педагогов, социальные чистки советского режима негативно влияли на работу научно-исследовательской кафедры Подолья, которая в 1930-х годах была вынуждена прекратить свою деятельность.

Ключевые слова: Каменец-Подольский институт народного образования, научно-исследовательская кафедра, структура, Подолье, исследования, преподаватели, аспиранты.

Одержано 8 вересня 2017 року

УДК 378.091.214–057.87(477)“192”

В.В.Покалюк

Науково-дослідна робота студентів сільськогосподарських навчальних закладів радянської України у 1920-х рр.

У статті охарактеризовано науково-дослідну роботу студентів сільськогосподарських навчальних закладів радянської України у 1920-х рр. Зазначається, що у них створювали студентські наукові товариства, які ставили за мету залучати студентську молодь до науково-дослідної роботи, розвивати й удосконалювати її форми. Функції СНТ виконували науково-дослідні і науково-технічні гуртки. Автор аналізує роботу вузькопрофільних наукових гуртків, найрезультативнішими з яких були агрономічні (сільськогосподарські) гуртки. Їхню роботу регламентували статути. У статті йдеться про поточну роботу гуртківців, які брали участь у загальних зборах, заслуховували доповіді та реферати. Одним із пріоритетів була їхня науково-дослідна робота. Зазначається, що агрономічні гуртки студіювали техніку та методологію вивчення сільського господарства, проводили досліді з різними сортами сільськогосподарських культур тощо. Значну увагу гуртківці приділяли роботі у селах, налагоджували зв'язки з гуртківцями-випускниками вишів, з сільськогосподарськими дослідними полями і станціями України. Охарактеризовано роботу низки інших гуртків: зоотехнічних, ветеринарних, тваринництва, садівництва і городництва, ботанічних, рільничих, лісових, землеустрійних, меліоративних, геодезичних, трунтознавчих. Функціонували також краєзнавчі, матема-

тичні, статистичні, кооперативні гуртки, гуртки української та іноземної мов, російської і української літератур, наукової організації праці. Автор зазначає, що кращі гуртківці продовжували навчання у семінарах вищого типу, до яких приймали студентів-відмінників випускного і передвипускного курсів, що виявили інтерес і здатність до науково-дослідної роботи. Головною метою семінарів була підготовка асистентів і аспірантів кафедр. Найбільш здібних випускників рекомендували на навчання в аспірантурі.

Ключові слова: *інститут, технікум, товариство, гурток, семінар.*

Частина студентства сільськогосподарських навчальних закладів займалася науково-дослідною діяльністю. Для підготовки молоді до наукової роботи створювалися наукові товариства та гуртки, які організовувалися на основі добровільності та за ініціативою самих студентів. Окремі аспекти цієї проблеми вивчали О. О. Лавруг [11], В. В. Липинський [12], С. В. Тарнавська [28]. Водночас, питання роботи у цих інституціях студентів сільськогосподарських навчальних закладів комплексно не досліджувалося. Власне, на вивчення цієї проблеми і буде спрямована наша стаття.

Певна увага у вишах приділялася студентській науково-дослідній роботі, обсяги якої упродовж десятиліття зростали. У 1925 р. журнал “Студент революції”, узагальнивши діяльність студентських наукових гуртків, відмітив їх значне чисельне зростання [12, с. 112]. До кінця десятиліття гуртки існували практично у всіх вишах. Так, у 1928–1929 н.р. вони працювали у 9 СГІ, у яких брали участь як керівники 55 викладачів, 885 студентів, у СГТ – відповідно 23, 74 і 1364 [27, с. 42].

У вишах створювали студентські наукові товариства (СНТ), які ставили за мету залучати студентську молодь до науково-дослідної роботи, розвивати й удосконалювати її форми. Зокрема, в Одеському СГІ функції такого товариства виконував науковий гурток, який поділявся на секції: санітарно-біологічну, клінічну, зоотехнічну. Відвідування засідань викладачами становило 70%, студентами – 50% [39, арк. 220].

У деяких вишах працювали науково-дослідні і науково-технічні гуртки, які також можна віднести до категорії СНТ. Наприклад у Маслівському соргівничо-насінньовому технікумі працював науково-дослідний гурток. Його було створено у грудні 1928 р. у складі 52 членів, які об’єднувалися у дві секції – фенологічну і обстеження району [41, арк. 157зв.]. У наступному році тут теж було дві секції, але вони мали інші назви – генетико-селекційної і природнича. Гурток очолювала президія. Упродовж 1927–1928 н.р. відбулося три її засідання, на яких розібрали 5 питань [51, арк. 96]. Гуртківців зобов’язували брати участь у загальних зборах. У 1926–1927 н.р. відбулося 2 зборів, на яких присутні слухали доповіді професорів Б. Паншина, В. Каменського, викладачів П. Марченка, І. Ліндемана, М. Орловського. Крім того, студенти прочитали 12 рефератів [41, арк. 157зв.]. У 1927–1928 н.р. відбулося 18 зборів [51, арк. 96]. Гурток підтримував тісні зв’язки з Миронівськими селекційною станцією, цукро-

варнею, районним земельним відділом, дослідною кафедрою сільськогосподарської ботаніки [41, арк. 157зв.]. Темпи роботи гуртка не задовольняли керівництво вишу і 3 жовтня 1928 р. заснували наукове товариство, яке складалося з 5 секцій – ботаніки, селекції та насінництва, економіки та організації насіннєвої справи, цитології і генетики, популяризації наукових досягнень. До складу товариства входили викладачі і студенти. До участі у роботі товариства запрошували і наукових співробітників Миронівської дослідної та селекційної станції [14, с. 72-73].

У деяких вишах працювали науково-технічні гуртки, зокрема, у Полтавському СГТ. Його попередником було агрономічно-культурне бюро, яке поділялося на економіко-агрономічну, дослідно-рільничу, зоотехнічну секції і секцію інтенсивних культур. 23 січня 1927 р. на їх базі виник науково-технічний гурток. 30 січня обрали бюро, яке очолив професор В. Сазонов. У листопаді 1927 – листопаді 1928 рр. гурток у своїй структурі мав секції – тракторну, ґрунтознавства, хімічну, інтенсивних культур, сільськогосподарської ботаніки, біології, генетики і селекції, фізіології тварин, колективізації. За цей час відбулося 6 загальних зборів, на яких зачитали 7 доповідей, провели 4 екскурсії на беконну і панчішну фабрики, хліб- і маслозаводи. Було проведено також 52 секційні засідання [18, с. 13; 21, с. 7; 54, арк. 18, 32-33зв.]. Науково-технічні гуртки діяли також у Мігійському [51, арк. 397зв.] і Чернігівському СГТ [51, арк. 262зв.].

Для підготовки студентів до наукової роботи створювалися вузькопрофільні наукові гуртки, які діяли за принципом добровільності та з ініціативи самих студентів. Серед наукових гуртків найрезультативнішими були агрономічні (сільськогосподарські) гуртки. Зокрема, одним із них працював у Київському СГІ. Його було створено ще 23 листопада 1903 р. [1, с. 255]. На початку 20-х рр. він мав у своєму складі такі секції – економічну, хліборобську (підсекції – цукрова, садово-городня), зоотехнічну, захисту рослин, лісову, наукової організації праці в сільському господарстві, термінологічно-перекладну, поширення сільськогосподарських знань. На 12 листопада 1923 р. членами гуртка були 403 особи [1, с. 257-259; 26, с. 13; 34, арк. 24зв.]. У Кам'янець-Подільському СГІ агрономічний гурток створили у травні 1923 р. [9, с. 186]. Восени того року він налічував 149 членів [6], у лютому 1924 р. – 108 [37, арк. 100]. У 1924-1925 н.р. гурток поділився на агрономічно-технічний і агрономічно-економічний. Перший з них мав у своєму складі 4 секції – хліборобську, захисту рослин, зоотехнічну, інтенсивних культур; агрономічно-економічний – дві секції: сільськогосподарської економіки, соціально-економічну [41, арк. 111]. Згодом, у виші знову функціонував єдиний агрономічний гурток. У 1926-1927 н.р. до його складу входили 125 членів [41, арк. 133зв.], у вересні 1927 р. – 104 [9, с. 187], у 1928 р. – 161 [8, с. 349]. У 1927-1928 рр. гурток складався із секцій – фітотехнічної, економічної, ґрунтознавчої, зоотехнічної, захисту рослин, консультаційного бюро [9, арк. 187-190]. Гуртки працювали також в Одеському [35, арк. 4; 41, арк. 34] і Харківському СГІ [3; 33, арк. 29; 41, арк.

196], Білоцерківському [36, арк. 38зв.; 51, арк. 113зв.], Волинському [43, арк. 6зв.; 50, арк. 173зв.; 51, арк. 131зв.], Красноградському [40, арк. 182; 45, арк. 28-29], Луганському [50, арк. 322], Майнівському [42, арк. 414], Мігейському [50, арк. 217зв.], Новополтавському єврейському [4, арк. 82], Полтавському [23], Херсонському [41, арк. 246зв.] і Чернігівському СГТ [46, арк. 44], Маслівському сортівничо-насінньовому [47, арк. 242зв.], Харківському зоотехнічному технікумах [41, арк. 207зв.].

Гуртківці заслуховували доповіді та реферати, наприклад, у Кам'янець-Подільському СГТ [8, с. 350]. У Херсонському СГТ було заслухано 36 доповідей [41, арк. 246зв.]. У Чернігівському СГТ особливою популярністю користувалися доповіді про методи геоботанічного обстеження луків, різних шкідників сільського господарства, роботу дослідних станцій [46, арк. 44].

У гуртках організовували заняття. Наприклад, у Волинському СГТ у 1927–1928 н.р. відбулося 9 занять [51, арк. 131зв.]. У Красноградському СГТ у 1924–1925 н.р. гуртківці, які працювали у секції рільництва розглянули 14 тем. Низку тем опрацювали і члени садівничої та природничої секцій. Остання секція провела диспут на тему “Чи можливе життя на інших планетах, крім нашої”, у якому взяли участь також викладачі і жителі міста [45, арк. 28-28зв.]. У Білоцерківському СГТ гуртківці опрацювали 11 профільних тем [51, арк. 113зв.].

Одним із пріоритетів гуртківців була їхня науково-дослідна робота. Наприклад, хліборобська секція Київського СГТ спеціалізувалася на питаннях техніки та методології вивчення сільського господарства, особливо у рільничій та дослідній галузях. Зоотехнічна секція проводила роботу у галузі загальної та спеціальної зоотехнії, а секція захисту рослин – у галузі ентомології, фітопатології, техніки боротьби зі шкідниками [55, с. 57]. Студенти, які входили до складу фітотехнічної секції Кам'янець-Подільського СГТ, вивчали вплив кліматичних і природних умов на розвиток рослин, зоотехнічної – обстежували скотарство Поділля, економічної – вивчали особливості економічного розвитку регіону, ґрунтознавчої – досліджували ґрунти Поділля [9, с. 187]. У Волинському СГТ вивчали мінеральні багатства регіону, методи протравлювання посівного матеріалу [43, арк. 102]. У Красноградському СГТ досліджували місцеву флору, проводили дослідні корінної системи бур'янів регіону [17]. Студенти Харківського зоотехнічного технікуму проводили дослідні з різними сортами сільськогосподарських культур: пшеницею, житом, кукурудзою, картоплею, кавунами, квасолею, буряками; тваринами: коровами кіньми. Популярними були дослідні з пасічництва, зокрема розглядали вплив підгодовування на розвиток сім'ї бджіл та її продуктивність [11, с. 32].

Значну увагу гуртки приділяли роботі у селах. Так, гуртківці Кам'янець-Подільському СГТ виїжджали на місця, де консультували селян, організовували доповіді, влаштовували “свята врожаю”, під час яких проводили сільськогосподарські виставки. Вдалося відкрити “зразковий кабінет районогронома”, експонати для якого надавали студенти-практиканти. Для селян Довжоцького

району було створено наукову бібліотеку, яка містила новітні видання з різних галузей сільського господарства, звіти дослідних станцій, періодичну сільськогосподарську літературу тощо [9, с. 190]. Члени гуртка організовували екскурсії у СГІ, допомагали в роботі гуртків при сільбуді, організовували дитячі клуби тощо. Навесні 1928 р. під керівництвом гуртка було проведено посівну кампанію, у якій упродовж 7–10 днів безпосередню участь брали 20 гуртківців. Крім того, на одноденну роботу відрядили 34 члени [8, с. 352]. Гуртківці Полтавського СГТ постійно виступали в сільських хахах-читальнях, дитячих клубах. При цьому вони, наприклад, пропагували проведення протруєння насіння. Лише у 1926 р. членам гуртка протруїли 2550 пудів посівного матеріалу [21, с. 6]. Таку ж роботу проводили гуртківці Волинського [43, арк. 63в., 102], Красноградського [40, арк. 182; 45, арк. 28зв.] і Майнівського СГТ [42, арк. 414], Харківського зоотехнікуму [41, арк. 207зв.].

Гуртки дбали про тісніший зв'язок з гуртківцями-випускниками вишів. Наприклад, у Київському СГІ діяло бюро зв'язку, яке налагоджувало відповідну співпрацю. Планувалося скликати з'їзд випускників вишу, які працювали на великих просторах РСР. У цьому ж гуртку широко розгорнула свою діяльність видавничка секція, яка працювала над виданням підручників та науково-дослідних праць [55, с. 57]. Таку ж роботу проводили і гуртківці Кам'янець-Подільського СГІ, де функціонувало видавниче бюро у складі двох осіб, які друкували шклогографським способом конспекти лекцій з тих дисциплін, з яких бракували підручників [8, с. 349-350].

Агрономічні гуртки мали тісні зв'язки з сільськогосподарськими дослідними полями і станціями України. Зокрема, гуртківці Кам'янець-Подільського СГІ співпрацювали з 18 станціями, агрогуртками Одеського і Харківського СГІ, гуртками Московської сільськогосподарської академії, з якими обмінювався досвідом своєї роботи [9, с. 186]. Це ж стосується і Чернігівського СГТ [46, арк. 44].

У Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті працювали зоотехнічний і ветеринарний гуртки, останній з яких виник 10 травня 1924 р. За перший рік існування кількість студентів-членів гуртка збільшилася з 17 до 37 [5, с. 10]. Зоотехнічний гурток розпочав свою роботу у листопаді того ж року. До його складу ввійшли 35 осіб. Правління гуртка складали 2 професори і 4 студенти. Упродовж навчального року вдалося провести лише одне засідання. Причиною слабкої роботи визначали перевантаженість студентів навчальною і громадською роботою. Крім цього, при кафедрах заснували гуртки хірургії, терапії, бактеріології, м'ясознавства, патологоанатомії [39, арк. 92-92зв.]. На їх базі було сформовано наукові товариства. Зокрема, 2 лютого 1926 р. відбулося організаційне засідання зоотехнічного наукового товариства. Присутні з цікавістю сприйняли доповіді професора В. Букраби і професора Балицького [5, с. 10]. У 1927–1928 н.р. до його складу входили 6 викладачів і 102 студенти. Було проведено 21 збори, на яких зокрема, виголосили 13 доповідей. Крім того, товариство закупляло спеціалізовану літературу і поши-

рювало її серед студентства, вводило своїх представників до профкому і предметних комісій, друкувало “Записки з мікробіології” [51, арк. 517]. Ветеринарне наукове товариство складалося з 13 викладачів, 68 студентів, 74 ветлікарів. Упродовж 1927–1928 н.р. відбулося 13 його засідань, на яких обговорили 21 доповідь [51, арк. 517зв.].

У Новоуполтавському єврейському СГТ працював зоотехнічний гурток. У 1925–1926 н.р. гуртківці збиралися на свої засідання, які відбувалися один раз на 10 днів, а також слідкували за правильним харчуванням корів [4, арк. 126зв.-127, 232зв.]. У 1927–1928 н.р. у складі гуртка працювали 137 осіб [51, арк. 198зв.]. Такий же гурток діяв і в Красноградському СГТ [40, арк. 182].

В Одеському СГІ функціонував гурток твариннознавства [41, арк. 34], а в Харківському – садівництва і городництва, культури цукрового буряка [3].

У низці вишів працювали гуртки природничого профілю. У березні 1924 р. у Харківському СГІ виник ботанічний гурток, яким керували професори О. Яната, О. Синявський. Гуртківці брали участь у підготовці і виданні української народної термінології з ботаніки [11, с. 31]. Такий же гурток працював у Новоуполтавському єврейському СГТ. Його члени вивчали місцеву флору, зібрали гербарій бур’янів, провели екскурсію з дослідження флори плавнів р. Інгул, випускали стінний “Бюлетень”. Функціонував також рільничий гурток, учасники якого переважно готували і виголюшували доповіді, після чого їх обговорювали [4, арк. 232зв.]. Наступного року ботанічний гурток ввійшов до складу рільничого гуртка [51, арк. 198зв.].

У Харківському СГІ працював натуралістичний гурток, учасники якого поглиблювали свої знання з ботаніки, зоології і психології. Гуртківці виготовляли опудала птахів та тварин, колекції комах, гербарії, анатомічно-фізіологічні препарати. Влітку 1928 р. для них організували екскурсію у Крим і на Кавказ, де вони вивчали флору і фауну [51, арк. 246зв.].

У Волинському [43, арк. 103], Красноградському [40, арк. 182] і Майнівському СГТ діяли природничі гуртки [42, арк. 414]; у Кам’янець-Подільському СГІ – природничо-біологічний [6; 37, арк. 100; 41, арк. 111].

У декількох вишах працювали лісові гуртки. Зокрема, 11 листопада 1926 р. один з них було створено у Київському СГІ. У структурі гуртка були також технічно-видавниче бюро і бюро зв’язку. На початку 1927–1928 н.р. він складався з 5 професорів і 152 студентів [55, с. 58], наприкінці навчального року – відповідно 11 і 188 [51, арк. 537зв.]. У 1926–1927 н.р. гуртківці заслухали 8 доповідей. Вдалося створити невеличку бібліотеку і провести екскурсії у Пущу-Водицю, на Кавказ. Було налагоджено зв’язки з відповідними гуртками Ленінграда, Омська, Воронежа, Харкова, з якими проводився обмін думками, літературою. Тісні зв’язки гурток мав із промисловими підприємствами, до кожного з яких прикріпили 2–3 студентів [55, с. 58–60]. Такий же гурток працював у Харківському СГІ [3; 32, арк. 29].

У профільних вишах функціонували землеустрійні гуртки, наприклад, у Харківському геодезично-землеустрійному інституті. Гуртківці вивчали

форми землекористування у Росії [10]. У 1926–1927 н.р. він налічував 48 членів [38, арк. 98зв.]. У 1923–1924 р. виник гурток у Житомирському землеустрійному технікумі у складі 52 членів [44, арк. 33]. Гуртківці розробляли теми, які стосувалися земельного права, земельно-судового процесу, землеустрою і землеустрійного проектування у лісостеповому районі України. Оригінальним був механізм роботи гуртка: одна група студентів готувала тему, а потім делегувала доповідача, який звітував на загальних зборах, інша – розробляла цю ж тему і висувала опонента. Решта студентів за бажанням теж могли брати участь у дискусії [44, арк. 132].

У землеустрійному гуртку Київського землеустрійного технікуму у 1925–1926 н.р. було 15 членів [48, арк. 122], Одеському – в 1924–1925 н.р. – 33 [49, арк. 48], Полтавському – в 1925–1926 н.р. – 50 [30; 50, арк. 249зв.], Чернігівському – у 1924–1925 н.р. – 83 [38, арк. 43].

У низці вишів функціонували меліоративні гуртки. Потужний гурток діяв у Харківському СГІ. У 1924–1925 н.р. він мав 90 членів [41, арк. 196]. У гуртку щонеділі організували доповіді про використання порогів Дніпра для зрошення і електрифікації, про новини меліорації тощо [3]. Меліоративні гуртки працювали також у Харківському геодезично-землеустрійному інституті [38, арк. 98зв.], Київському [51, арк. 58] і Одеському землеустрійно-меліоративних технікумах [50, арк. 359зв.]. Функціонували також геодезичні [48, арк. 121зв.] і ґрунтознавчі гуртки [51, арк. 215зв.]. Студенти Білоцерківського СГТ працювали у гуртку сільськогосподарської механіки [51, арк. 113зв.; 56].

З середини 1920-х рр. у вишах почали впроваджувати ідеї наукової організації праці. Для проведення НОП у вишах створювали спеціальні “нопівські комісії”, які мали керувати цією роботою і стимулювати її [19, с. 12-14]. Функціонували НОП-гуртки, зокрема, у Харківському [41, арк. 196], Одеському [39, арк. 220] і Кам’янець-Подільському СГІ [41, арк. 112], Білоцерківському [56] і Красноградському СГТ [40, арк. 182], Маслівському сортівничо-насінньовому технікумі [47, арк. 244], Харківському зоотехнічному [50, арк. 292], Житомирському [38, арк. 210] і Полтавському землеустрійних технікумах [50, арк. 249зв.].

У сільськогосподарських навчальних закладах працювали ряд інших гуртків: краєзнавчі [25; 38, арк. 43], вивчення української [43, арк. 113; 50, арк. 217зв.] і німецької мов [51, арк. 215зв.], російської і української літератур [16; 22], математики [50, арк. 207зв.; 51, арк. 277зв.], статистичні [6], кооперативні [54, арк. 18] тощо.

Мали місце і недоліки у роботі гуртків. Так, у 1927–1928 н.р. з Київського СГІ повідомляли, що гуртки працювали слабо, оскільки студенти більше уваги приділяли навчальним заняттям. Крім того, значними перешкодами були матеріальні труднощі і пасивність професури [51, арк. 537зв.]. У Харківському геодезично-землеустрійному інституті відчувалася гостра нестача приміщень, внаслідок чого заняття проходило у три зміни, що звісно, перешкождало роботі гуртків. Мало місце недостатнє забезпечення меблями [51, арк. 340зв.].

В Ерастівському СГТ до 1925–1926н.р. не було жодного наукового гуртка, оскільки у студентів “не було ніяких наукових інтересів” [47, арк. 318зв.].

Робота у студентських гуртках були першим етапом підготовки майбутніх викладачів вишів. Кращі гуртківці продовжували навчання у семінарах вищого типу, які створювалися на базі науково-дослідних кафедр під керівництвом професора. Вони мали свої кабінети, лабораторії, бібліотеки, видавали збірники наукових праць. Головною метою наукових семінарів була підготовка асистентів і аспірантів кафедр. У середині 20-х років у Харківському СГТ була розроблена комплексна програма підготовки наукових кадрів, починаючи з другого курсу. На першому етапі – науковий гурток, на другому – семінар вищого типу [12, с. 112]. У 1924–1925 н.р. у Кам’янець-Подільському СГТ працювали економічний, агрономічний і природничо-біологічний семінари [37, арк. 148зв.], Одеському – восени 1926 р. – сільськогосподарської економії та політики [39, арк. 139зв.], Житомирському землеустрійному технікумі – у 1924–1925 н.р. – землеустрою та організації сільського господарства [38, арк. 219]. У Волинському СГТ студенти трудилися у семінарі сільськогосподарської економії [2], Херсонському СГТ – економіки та організації сільського господарства і дослідної справи [41, арк. 246зв.].

Новий етап семінарів вищого типу розпочався з 1927 р., коли 10 січня Державний науково-методичний кабінет затвердив “Положення про семінари підвищеного типу”, відповідно до якого до них приймали студентів-відмінників випускного і передвипускного курсів, які виявили інтерес і здатність до науково-дослідної роботи. В окремих випадках до їх складу дозволялося включати і студентів молодших курсів [20].

У 1927–1928 н.р. у СГТ загалом діяли 17 семінарів, які охопили 364 студенти, у СГТ – відповідно 10 і 248 [27, с. 42]. Зокрема, у Харківському СГТ того року були такі семінари: органічної хімії, спеціального хліборобства, ґрунтознавства, сільськогосподарської економіки і організації сільського господарства, спеціальної зоотехнії, загального хліборобства, кооперації і колективізації, загальної зоотехнії, сільськогосподарських машин та знарядь. У грудні 1928 р. створили семінар буряківництва [51, арк. 436]. В Одеському СГТ у тому ж році започаткували семінари сільськогосподарської економії, кооперації та колективізації, рослинництва [51, арк. 452зв.]; у Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті – луківництва, м’ясознавства, паталогічної анатомії, операційної хірургії, генетики, сільськогосподарської ботаніки, мікробіології [51, арк. 518]; Харківському геодезично-землеустрійному інституті – агрофотограметрії, аграрного питання і політики, землеустрійний [51, арк. 341зв.]; Полтавському СГТ – колективізації, тваринницько-молочарської кооперації, садово-городній, буряківництва, птахівництва, кредитний [51, арк. 124]; Уманському СГТ – агрономічно-економічний, садівництва [51, арк. 28зв.].

Особлива увага зверталася на підготовку кваліфікованих спеціалістів з питань колективізації. Окрім вищезазначених, відповідні семінари створювалися також при Київському і Кам’янець-Подільському СГТ, Луганському,

Ерастівському, Білоцерковському і Чернігівському СГТ. Держава встановила потребу в агрономах-колективізаторах у першій п'ятирічці у 2329 осіб. Водночас, Харківський, Київський і Одеський СГІ спроможні були щорічно готувати по 25 осіб, Кам'янець-Подільський СГІ – 15, Полтавський агрономічно-консервативний технікум і Чернігівський СГТ – по 20, Ерастівський, Уманський, Білоцерківський і Луганський СГТ – по 10, що загалом складало 800 осіб, або 34% від потреби [52, арк. 22зв.]. Водночас, і цього показника не дотримувалися. Наприклад, у Київському СГІ у 1927–1928 н.р. у семінарі навчалось 13 студентів [51, арк. 538зв.], у 1928–1929 н.р. – 17 [7, с. 71-72]; Чернігівському СГТ – у 1927-1928 н.р. – 16 [53, арк. 1].

Поодинокі студенти друкували статті. Серед них молодь Одеського [51, арк. 450зв.] і Кам'янець-Подільського СГІ [41, арк. 107], Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту [51, арк. 514зв.], Маслівського сортівничо-насінньового технікуму [51, арк. 93], Уманського СГТ [29, с. 46] і т.д.

Найбільш здібних випускників рекомендували на навчання в аспірантурі, яку з 1921 р. відкрили при НДК та науково-дослідних установах, а з 1925 р. – при інших наукових установах [28, с. 10]. Наприклад, у 1922 р. при НДК Харківського СГІ з кращих студентів залишили 6 аспірантів [32, арк. 22]. Загалом, у 1925–1926 н.р. 11 НДК сільськогосподарських вишів мали 40 аспірантів. У 1926–1927 н.р. їх вже було 92, 41 з яких готували у Харкові, 44 – у Києві, 7 – в Одесі [15]. У 1929–1930 н.р. рекомендацію для вступу отримали 70 студентів Київського СГІ. Однак, недостатнє матеріальне забезпечення, відсутність систематичного керівництва з боку професури призвели до того, що більшість рекомендованих відмовилися від наукової роботи. Так, на лісовому факультеті з 8 членів семінару в науку пішла лише 1 особа [24]. Одеський СГІ того ж року на наукову роботу “висунув” 42 аспіранта, хоча НКО довів до вишу план прийому у 60 аспірантів. Врешті, невдовзі з цього континенту залишилося лише 13 осіб [13]. Подібне мало місце і на кафедрі економіки та організації сільського господарства Харківського СГІ, семінаром якого керував професор Тумановський, якого звинуватили у контрреволюційній діяльності [31].

Таким чином, важливим напрямком роботи сільськогосподарських навчальних закладів була науково-дослідна робота студентів. У вишах створювали студентські наукові товариства, функції яких виконували науково-дослідні і науково-технічні гуртки. Працювали також вузькопрофільні наукові гуртки, найрезультативнішими з яких були агрономічні (сільськогосподарські) гуртки. Функціонували також низка інших гуртків – зоотехнічні, ветеринарні, ботанічні, рільничі, лісові, землеустрійні тощо. Кращі гуртківці продовжували навчання у семінарах вищого типу. Найбільш здібних випускників рекомендували на навчання в аспірантурі.

Список використаних джерел і літератури

1. Агрономічний гурток/КІП та КС-ГІ. XXV років (1898–1923): ювілей. зб. Київ, 1923. С. 256-262.

2. Байда Р. Волинський Агро-Технікум//Студент революції. Харків, 1924. № 6. С. 60.
3. В Харьковском Сельско-Хозяйственном Институте//Студент революції. 1923. № 4-5. С. 94.
4. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 99. Оп. 3. Спр. 13.
5. Дніпропетровський державний аграрний університет/[ред. рада: В. І. Шеманьов (гол.), А. С. Кобець, П. К. Охмат та ін.]. Вид. 3-є, доп. і перероб. Дніпропетровськ: ТОВ "Енем", 2007. 220 с.
6. Жедачевський. В клубі СГІ та Робфаку//Червоний кордон. Кам'янець-Подільський, 1924. 7 грудня. Ч. 63. С. 4.
7. Київський с.-г. інститут і будівництво зернових радгоспів//Сільськогосподарська освіта. Харків, 1929. №3. С. 71-72.
8. Колесник П. П. Звідомлення про діяльність науково-технічного гуртка//Записки сільськогосподарчого інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1928. Т. 5. С. 349-352.
9. Короткий відчит про працю Агрономічного гуртка при Кам.-Под. С.-Г. Інституті ім. Карла Маркса з 1.05.1926 р. по 15.09.1927 р. // Записки сільськогосподарчого інституту в Кам'янці на Поділлі. Кам'янець на Поділлі, 1927. Кн. 4. С. 186-190.
10. Кукс. Харьковський Геодезический и Землеустроительный Институт//Студент революції. 1923. № 6. С. 82-83.
11. Лаврут О. О. Діяльність студентів у гуртках//Наукові праці: наук.-метод. журн. Миколаїв: Черномор. держ. ун-т ім. П. Могили, 2009. Т. 115. Вип. 102. Історія. С. 27-35.
12. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки: монографія. Донецьк: РВА Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. 247 с.
13. Лубенський, Котман. В Одесі листопадові ухвали не реалізовано//Студент революції. 1930. №15. С. 15-16.
14. Марченко П. Наукове товариство при технікумі селекції та насінництва в с. Маслівці//Сільськогосподарська освіта. 1929. №3. С. 72-73.
15. Мельник М. Аспірантура сьгоднішнього дня//Студент революції. 1927. № 5. С. 44.
16. Михайлик М. Життя Красноградського с.-г. технікуму//Студент революції. 1926. № 3. С. 24.
17. Михайлик М. Красноградський сільськогосподарський технікум//Студент революції. 1927. № 6. С. 85.
18. Михайлюк О.І. Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів Полтавщини у XIX ст. 20-х роках XX століття. Київ: Нора-принт, 2001. 20 с.
19. НОТ в ВУЗах: матеріали Главпрофобра УСРР. Б.м.: Гос. изд-во України, 1925. 84 с.
20. Відділ офіційний: Положення про семінари підвищеного типу//Питання та замітки Дніпропетровського інституту народньої освіти. Дніпропетровськ, 1927. С. 47.
21. Полтавський сільськогосподарський інститут: історична хода і творчість (до 75-річчя від дня заснування). Полтава, 1995. 30 с.

22. Рабфак Киевских Политехническ. и сельско-хоз. институтов//Студент революції. 1923. № 6. С. 86.

23. Рибалка Д. В Полтавському Агро-Кооперативному технікумі//Студент революції. 1924. № 1-2. С. 92-93.

24. Рикаліс В. За матеріалами обслідування бригади НКРСІ//Студент революції. 1930. № 14. С. 13-15.

25. Савченко М. Про краєзнавчі осередки кам'янецьких ВУЗів//Студент революції. 1926. № 1. С. 50.

26. Сопіга М. О. Розвиток сільськогосподарської дослідної справи на теренах України і Радянського Союзу в першій половині ХХ століття: наукова, організаційна діяльність професора С. П. Кулжинського (1880–1947 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07/ДВНЗ “Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди”. Переяслав-Хмельницький, 2012. 21 с.

27. Стан і перспективи с.-г. освіти на Україні // Сільськогосподарська освіта. Харків, 1929. №10-11, жовтень-листопад. С.33-48.

28. Тарнавська С. В. Реорганізація та розвиток вищої освіти в УСРР (1920-ті – початок 1930-х років): автореф. дис... канд. іст. наук/Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2013. 17 с.

29. Уманский ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственный институт имени А. М. Горького. 1844–1974. Киев: Вища школа, 1976. 96 с.

30. Хмиз. Полтавський землевпорядний технікум//Студент революції. 1927. № 8. С. 61-62.

31. Хто керує готуванням наукових кадрів?//Студент революції. 1930. № 15. С. 17.

32. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 2. Оп. 2. Спр. 478.

33. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 478.

34. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 595.

35. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 634.

36. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 644.

37. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 655.

38. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 279.

39. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 280.

40. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 282.

41. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300.

42. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 541.

43. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 549.

44. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 551.

45. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 553.

46. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 1188.

47. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 192.

48. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 194.

49. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 198.

50. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 223.

51. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 124.

52. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 280.

53. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 380.
54. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 9. Спр. 186.
55. Щоголів І. Київський Сільсько-Господарський Інститут// Записки Київського сільсько-господарського інституту. Київ: вид-во Київ. сільс.-госп. ін-ту, 1927. Т. III. С. 8-68.
56. Яблоновский. За работой//Студент революції. 1925. № 3. С. 45.

Vadym Pokalyuk

**Research papers of agricultural institutions students
in soviet Ukraine of 1920th**

Article describing research work of students from agricultural high schools in soviet Ukraine of 1920th. It says about scientific communities, which were introduced in it. The aims of such scientific communities were attracting young people to do scientific researches, to develop and to improve these researches. The functions of scientific communities of students (SCS) were represented in experimental and technical workshops. The author makes an analysis of those workshops, which practiced in narrow direction. Agricultural (agrarian) workshops had the highest results. They were worked according to statutes. Article shows everyday work of workshop members, who took part in meetings, made presentations and reports. Scientific research work was the priority. News of technique and methods of studying were carry out in these workshops. Members of workshops conducted experiments on different kinds of agricultural plants. The large part of attention members pay to work in villages, improving communication with graduates, with special fields and stations for researching works. There are characteristics of different kinds of workshops in article: zoo technical, veterinary, cattle breeding, gardening, floriculture, botanical, arable crops, forest, land management, ameliorative, geodesic, soil science. There were many workshops, such as: studying of local history, math, statistic, cooperating, Ukrainian and foreign language, Russian and Ukrainian literature, scientific organization of work. Author noted that the best members of workshops continued the studying in academies and institutions of high level. Enrolling of excellent pupils from graduate and pre-graduate courses could be possible if they show high interest and skills in research work. The purpose was to prepare assistants and postgraduates of the departments. The most capable graduates were recommended to study in PhD school.

Keywords: *institute, technical school, community, workshop, seminar, meeting.*

В. В. Покалюк**Научно-исследовательская работа студентов сельскохозяйственных учебных заведений советской Украины в 1920-х гг.**

В статье охарактеризовано научно-исследовательскую работу студентов сельскохозяйственных учебных заведений советской Украины в 1920-х гг. Отмечается, что в них создавали студенческие научные общества, которые ставили целью привлечь студенческую молодежь к научно-исследовательской работе, развивать и совершенствовать ее формы. Функции СНО выполняли научно-исследовательские и научно-технические кружки. Автор анализирует работу узкопрофильных научных кружков, самыми результативными из которых были агрономические (сельскохозяйственные) кружки. Их работу регламентировали уставы. В статье говорится о текущей работе кружковцев, которые принимали участие в общих собраниях, заслушивали доклады и рефераты. Одним из приоритетов была их научно-исследовательская работа. Отмечается, что агрономические кружки изучали технику и методологию изучения сельского хозяйства, проводили опыты с различными сортами сельскохозяйственных культур и тому подобное. Значительное внимание кружковцы уделяли работе в селах, налаживали связи с кружковцами-выпускниками вузов, с сельскохозяйственными исследовательскими полями и станциями Украины. Охарактеризовано работу ряда других кружков: зоотехнических, ветеринарных, животноводства, садоводства и огородничества, ботанических, полеводческих, лесных, землеустроительных, мелиоративных, геодезических, почвоведческих. Функционировали также краеведческие, математические, статистические, кооперативные кружки, кружки украинского и иностранных языков, русской и украинской литератур, научной организации труда. Автор отмечает, что лучшие кружковцы продолжали обучение в семинарах высшего типа, в которые принимали студентов-отличников выпускного и предвыпускного курсов, проявивших интерес и способность к научно-исследовательской работе. Главной целью семинаров была подготовка ассистентов и аспирантов кафедр. Наиболее способных выпускников рекомендовали на учебу в аспирантуре.

Ключевые слова: институт, техникум, общество, кружок, семинар.

Одержано 8 вересня 2017 року